

Милица Стјепановић

milica.stjepanovic97@gmail.com

**Начини функционисања невладиних организација
као средство спровођења културних/јавних политика
Европске уније у Републици Србији¹**

Апстракт:

Рад се бави начином функционисања невладиних организација у сврхе имплементирања културних/јавних политика Европске уније у српском друштву. У оквиру истраживања спроведен је теренски рад који је обухватио интервјуисање припадника цивилног сектора. Поред тога, примењен је и метод посматрања са учествовањем који ми је омогућио да и сама учествујем у активностима невладиних организација и на тај начин стекнем перспективу цивилног друштва. Циљ истраживања је био да укаже на то како припадници невладиних организација доживљавају себе и своју улогу у европским интеграцијама Србије, који су ефекти њиховог рада на европеизацију српског друштва и у којој мери се мења српски културни идентитет усвајањем европских културних политика. Применом теорије рационалног избора Рејмонда Будона и концепта акултурације Мелвила Херсковица покушала сам да укажем на рационалне аспекте сарадње НВО припадника са Европском унијом. С обзиром на то да усвајање културних/јавних политика Европске уније има рационалне момените, закључила сам да усвајање нових културних елемената и вредности не мења базу српског културног идентитет припадника цивилног друштва, него тај идентитет допуњује новим вредностима.

Кључне речи:

европске интеграције Србије, културне политике, невладине организације, рационални избор, акултурација

¹ Семинарски рад за потребе испита на предмету Антропологија Европске уније, на четвртој години Основних академских студија етнологије и антропологије, Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Увод

О невладиним организацијама се често прича, али се врло мало зна. Пре него што сам започела своје истраживање наилазила сам на разговоре о њиховом раду у Србији, вези са Европском унијом и „страним плаћеницима“. Све су то били стереотипи и урбане легенде које се провлаче кроз свакодневни наратив српског друштва. Међутим, када сам се запитала шта то тачно невладине организације раде, морала сам да потражим одговор на интернету. Тада сам схватила да је то широк цивилни сектор који у Србији реализује велики број пројеката са циљем унапређења културе, друштва и политике. Како сам уочила да највећи фондови преко којих се НВО финансирају долази од Европске уније, заинтересовало ме је на који начин невладине организације посредују између културне и политичке сарадње Србије и Европске уније. Стога, циљ овог истраживања је да покажем начин функционисања појединих невладиних организација у спровођењу европских културних/јавних политика. Такође, желела бих да нагласим да циљ рада није доношење морално-вредносних судова о политици Европске уније, нити је изношење идеолошког коментара на процес приближавања Србије Европској унији. Пре свега, у раду желим да покажем како се поједине вредности Европске уније преносе у српско друштво и на који начин невладине организације допринос дифузији културних идеја из европског у српско друштво.

Истраживање је засновано на теренском раду коришћењем метода посматрања са учествовањем. Од августа до децембра 2019. године сам волонтирала и учествовала на семинарима и пројектима невладиних организација које се баве едукативним програмима. На тај начин сам имала прилику да постанем део невладине организације и промишљам о својој улози у њеном функционисању. Поред директног рада у невладиној организацији, спровела сам и четири интервјуа са испитаницима које сам упознала на пројектима. Три испитаника су запослени, док последњи испитаник волонтира у невладиној организацији.

Као теоријски оквир анализе рада невладиних организација користила сам концепте „акултурације“ Мелвила Херсковица (De-lijež, 2012: 305-307) и „глобализације“ и „културних токова“ Арддуна Ападураја (Apaduraj, 2011: 27-75). Поред тога, у раду сам желела да се осврнем на субјективно искуство индивидуа које раде за невладине

организације и начин на који они промишљају своју улогу у друштву и култури. Према томе, како бих разумела однос између утицаја Европске уније на рад невладиних организације и субјективног искуства и личног избора запослених у тим организацијама, користила сам теорију рационалног избора Рејмонда Будона (Bošković, 2014: 58-59). Преко те теорије покушала сам да одговорим на питање да ли су припадници невладиног сектора само пасивни инструменти преношења културних политика или могу да освешћено утичу на тај процес.

Формирање Европске уније

Европска унија иза себе има дугу историју, а сама идеја о уједињеној Европи промишљала се током више векова. С обзиром на то да је формирању Европске уније претходио сложен ток историјских догађаја двадесетог века, у раду ћу изложити кључне моменте који су допринели настанку ове заједнице.

По завршетку Другог светског рата европски континент се нашао пред великим економским, социјалним и политичким изазовом. Хитлеров покушај да успостави немачку хегемонију нанео је дубоке психичке и материјалне ожиљке европским народима. Градови су били разорени, а са њима поклекла је и култура, индустрија, економија. Међутим, штета није била само материјална него и духовна и морална.

Трауматично искуство и катастрофалне последице Великог рата постале су наук Европљанима да су мир и сарадња услов за европски просперитет. Први кораци спровођења евроинтеграције направљени су у Бечу 1926. године када је одржан први конгрес покрета Паневропске уније. На конгресу је одобрен „Паневропски манифест” у коме су наведене кључне тачке Европске конфедерације: „гаранција једнакости, безбедности и конфедералног суверенитета; војни савез; стварање напредне царинске уније; заједничко коришћење колонија европских држава; заједнички новац; поштовање националних цивилизација и заштита националних мањина; сарадња Европе с другим групама држава у оквиру Друштва народа” (Рибих, 2006: 61-62).

Покрет који је настао 1926. године био је кључан за побуну против Хитлерове хегемоније. Девет земаља покрета су имале пр-

ви састанак 31. марта 1944. године у Женеви, а затим још четири скупа. Тада је створен нацрт Декларације европских покрета отпора. У Декларацији се наводи да „Федерална унија треба да се заснива на `декларацији о грађанским, политичким и економским правима, да гарантује слободан развој људске личности и нормално функционисање демократских институција`” (Рибић, 2006: 62). Иако Европска унија какву данас познајемо тада још увек није основана, крајем Другог светског рата декларисане су основне европске вредности које су и данас стуб друштва Европске уније.

У послератном периоду идеја о уједињењу Европе постала је све чешћа тема о којој се говорило на конгресима. Кључни догађај за развој Европске уније одиграо се 9. маја 1950. године када је Робер Шуман објавио пројекат Европске заједнице за угаљ и челик, чији је идејни носилац Жан Моне. Помоћу овог пројекта успостављена је сарадња између француске и западнемачке индустрије угља и челика под контролом јединствене Високе управе. У пројекат су биле позване и друге европске земље, а предлог су прихватиле Западна Немачка, Италија и земље Бенелукса (Белгија, Холандија, Луксембург). Стога је 18. априла 1951. године потписан Париски уговор којим је потврђена Европска заједница за угаљ и челик (ЕССР) (Рибић, 2006: 63-64).

Поред економске сарадње, Жан Моне је замислио да се Европска заједница за угаљ и челик прошири и на одбрамбене снаге које би превазилазиле националне армије. На тај начин, Западна Немачка би поново стекла наоружање, али само у склопу шире европске уније. Године 1952. чланице Европске заједнице потписале су уговор о Европској одбрамбеној јединици, међутим, француска Народна скупштина је одбила да ратификује уговор чиме је договор о новој јединици поништен. Покушај да се успостави сарадња између националних армија имао је циљ да политички интегрише чланице Европске заједнице. Како је идеја одбачена, тако се Заједница задржала само на економској сарадњи (Рибић, 2006: 64).

Иако политичка и безбедносна интеграција нису успеле, европски државници су наставили да раде на јачању економске сарадње. У марту 1957. године потписана су два Римска уговора којима су успостављене Европска економска заједница и Европска заједница за атомску енергију.

У Мастрихту је 7. фебруара 1992. године потписан уговор о увођењу економске и монетарне уније. Рибић истиче да је ово нај-

важнији документ у историји Европске заједнице још од Римског уговора. Уговор је обухватио и ставке о развоју заједничке спољне и одбрамбене политике и нови концепт институција Европске заједнице. Првог новембра 1993. године уговор је званично ступио на снагу, а Заједница је преузела нови назив Европска унија (Рибић, 2006: 65).

Европеизација и културне политике Европске уније

Иако је Европска унија настала са циљем економске сарадње, убрзо се јавила потреба за политичком и културном интеграцијом. Питање „европског идентитета” постало је кључно у стварању нове политике, стога Шор истиче да је промовисање новог идентитета убрзало процес политичке интеграције (Gačanović, 2009: 16-17). „Европски идентитет“ је такође био важан јер се супротстављао разорним национализмима који су подржавали сукобе у Првом и Другом светском рату. Због тога Гачановић сматра да су „култура и идентитет политизоване категорије у Европи, и тиме је научна и политичка пажња ка њима усмерена више него икада” (Gačanović, 2009:17-18). У овом раду је посебно важно поставити питање шта су европске вредности и европска култура.

У официјелним документима Заједнице, „европска култура је дефинисана као тип `цивилизације`, у чије најзначајније изворе спадају јудео-хришћанска религија, грчко-хеленистичка идеја владавине, филозофија и уметност, римско право, ренесансни хуманизам, идеали просветитељства и научне револуције, социјална демократија и владивана закона”(Рибић, 2006: 73-74).

Рибић је такође истакао да се Европљанима усађивала свест о заједничком културном идентитету кроз симболе сличне онима националних држава: европски пасош, европска застава, стандардизована возачка дозвола и „Химна радости” (Рибић, 2006:74). Према томе, стварање економске уније пратило је и конструисање посебног европског идентитета који је био еклектичан спој најзначајнијих културних и интелектуалних достигнућа европске цивилизације.

Промовисање европских вредности и европског идентитета није спонтано спровођено, већ је систематски имплементирано у друштво. У фебруару 1976. године усвојен је нови програм о уна-

пређењу културног и стручног образовања. Резултат програма било је отварање Европског универзитета и Европског центра за унапређење стручног образовања, као и програма који су подстицали мобилност студената и запослених (Ерасмус, Темпус, итд) (Рибић, 2006: 69). На тај начин млади људи више нису били ограничени националним баријерама, већ су били подстакнути на слободно кретање унутар Европске заједнице.

Програм *People's Europe* амбициозно је желео да избрише културне и националне баријере и понуди Европљанима нови заједнички културни идентитет. Ипак, пројекат је био успешан само у одређеним пољима - пасош, химна и застава који су се задржали до данас. Према томе, без обзира на коришћење појединих заједничких симбола, Европа је и даље задржала културну и националну хетерогеност (Гаџановић, 2009: 18).

Идеја о заједничком европском идентитету наилазила је на бројне препреке због којих је концепт „европејства” и даље замагљен и флуидан. Пројекат културне хомогенизације био је емпиријски неуспешан, али резултовао је новим идентитетским концептима. Један од тих концепата је „јединство у различитости” као доминантан дискурс за који Брујић истиче да „стабилизује, пропагира и објашњава идеју ‘постојања’ европског културног идентитета” (Брујић, 2016: 37). Комбиновањем супротних појмова „јединство” и „различитост” истовремено се наглашава заједништво Европљана и културна толеранција коју деле једни према другима (Брујић, 2016: 37).

Без обзира на културну разноликост, у основи идентитета Европске заједнице јесте територијалност и дељење заједничког континета. Међутим, Европа је много шира од Европске уније, те су многе суседне државе искључене из овог концепта. Зато је значајно истаћи стратегију ширења Европске уније и европеизацију суседних земаља, нарочито у погледу земаља Западног Балкана.

Када су у питању југоисточна Европа и земље Западног Балкана, „европеизација” представља увођење регионалних и локалних промена подстакнутих од стране Европске уније. Анастасакис објашњава да се процес „европеизације” спроводи изнутра – преко националних и државних актера – а сам успех „европеизације” зависи од воље тих актера за променом (Anastasakis, 2005: 77). Због специфичног историјског и политичког контекста, „европеизација” Југоисточне Европе постала је у ствари приближавање Истока и

Запада. Слом комунизма и нова постсоцијалистичка ера омогућили су да се Исток и Запад идеолошки приближе, те су „европеизација” и реформе значиле увођење нових вредности као што су демократија и отворено тржиште. Сам процес се и даље одвија систематски, кроз преговарања између Европске уније и земаља кандидаткиња за чланство (Anastasakis, 2005: 78-79).

Невладине организације и Европска унија

Према подацима веб-сајта Агенције за привредне регистре Републике Србије, у Србији је регистровано 34,177 удружења која се дефинишу као „удружења, савези, представништва, канцеларије и друге организације страног или међународног невладиног и недобитно гудружења са седиштем у Републици Србији”². У питању је велики број организација које своју делатност обављају у различитим секторима попут едукације, културе, здравства, људских права, итд. Када је у питању финансирање рада невладиних организација, пројекти се остварују преко фондова Републике Србије, страних држава, Европске уније и појединих корпорација. С обзиром на то да спроводим истраживање у оквиру антропологије Европске уније, предмет анализе биће невладине организације које своје ресурсе црпе из фондова Европске уније.

Главни циљ истраживања био је приказ начина на који невладине организације доприносе „европеизацији” српског друштва, преношењу „европских вредности” и евроинтеграцији Србије. Целокупно истраживање засновано је на теренском раду и интервјуима запослених у невладиним организацијама. Теренски рад сам спровела тако што сам волонтирала за две невладине организације, присуствовала семинарима и другим културним пројектима значајним за ширење европског идентитета. Излазак на терен је трајао од августа до децембра 2019. године, док сам интервјуе спровела у јуну 2020. године.

Сматрам да је велика предност теренског рада и волонтирања у томе што сам стекла бољи увид у рад цивилног друштва, те сам имала прилику да применим метод посматрања са учествовањем. На тај начин покушала сам да се поставим на место припадника цивилног друштва и стекнем део искуства рада у оваквим удружењима.

² Извор: <https://www.apr.gov.rs/почетна.3.html>.

Поред конкретног учествовања у раду невладиних организација, спровела сам и четири интервјуа. Разговор са испитаницима био је један од кључних момената који је одредио ток истраживања. Како сам истраживање започела са идејом да НВО доприносе процесу европеизације, интервјуи су постали кључни за разумевање искуства припадника тих невладиних организација и начина на који се они односе према политици Европске уније. Према томе, други основни циљ истраживања јесте указивање на субјективно искуство актера који су спроводници европеизације српског друштва. У многим антрополошким истраживањима европеизација се користи као аналитички појам који објашњава један структурни друштвени процес (Borman i Fauler, 2010: 36-68), али се изоставља субјективно делање учесника процеса. Стога, у раду ћу покушати да осветлим још једну димензију овог процеса.

Према подацима Агенције за привредне регистре може се закључити да је цивилно друштво у Србији врло активно. Довољно је да се направи мала интернет претрага која ће донети велики број података. Од основних информација са Википедије, преко медијског наратива, па све до конкретних савета како да сами започнете своје цивилно ангажовање. О улози Европске уније у раду невладиних организација говори и чињеница да постоје веб-сајтови специјализовани за фондове и конкурсе Европске уније³. У питању су места на којима се лако могу пронаћи фондови и пројекти у различитим секторима као што су култура, здравство, екологија, туризам, инфраструктура, влада, људска права, миграције, пољопривреда, наука итд. Према томе, можемо закључити да се Европска унија ангажује у широком спектру друштвених активности тј. и у култури, економији и политици. Исто тако можемо закључити и да су невладине организације хетерогене по свом раду, те се њихове функције у српском друштву разликују.

Моје лично искуство рада у невладиној организацији

Моје прво искуство са невладиним организацијама било је волонтирање на Београдском безбедносном форуму који сваке године организује Београдски фонд за политичку изузетност. Форум је трајао од 16. до 18. октобра 2019. године, а одржан је у про-

3 Видети <https://www.eufondovikonkursi.com/o-nama.html> или <https://eu-projekti.rs>.

сторијама хотела Хајат. Сарадња са запосленима у Београдском фонду за политичку изузетност је почела у августу 2019. године када сам се пријавила за волонтирање, а потом сам била позвана на интервју. На разговору сам се упознала са радом Фонда и мојим волонтерским дужностима. Интервјуисала ме је Светлана Стефановић, која је касније постала моја испитаница. Након што сам прошла интервју, у септембру сам била позвана на дводневну обуку за волонтере. Сви волонтери су били подељени у неколико тимова који су имали специфична задужења. Ја сам била део *Participants* тима, чија је функција била рад са посетиоцима тј. учесницима Београдског безбедносног форума. Мој посао је обухватио регистрацију свих учесника и помоћ око сналажења учесника у простору. У складу са задужењем, на обуци смо имали симулацију Форума где смо вежбали своје улоге и тестирали сналажење у незгодним ситуацијама. На пример, како се исправно реагује ако се неко од учесника насилно понесе или захтева нешто што је изван наших могућности. Због тога смо научили како да у свакој ситуацији одреагујемо смирено и „дипломатски” тако да ниједна наша изјава не може да се протумачи погрешно или да агитира неког од учесника. Мада је обука деловала на први поглед стриктно и признајем да сам осећала велику трему око тога како да комуницирам са учесницима, у питању су били високо рангирани државници, страни и домаћи амбасадори и дипломате са којима је било неопходно сарађивати на беспрекорном нивоу како би се одржала репутација Форума.

Када сам схватила да је мој тим задужен само за регистрацију и кретање по простору, помислила сам да су у односу на друге тимове наша задужења мање захтевна и природно ниже рангирана. Ипак, могућност да стојим у холу и посматрам учеснике како се крећу и међусобно комуницирају видела сам као своју методолошка предност. Ово је био први пут да сам имала директан и близак сусрет са политичким светом и да сам могла да посматрам њихову социјалну групу и интеракцију која се одвија унутар ње. Генерално искуство је било позитивно, али односи моћи су били веома изражени. Као волонтерка трудила сам се да делујем што љубазније, иако се у неколико случајева нисам тако осећала. Чињеница је да је политика и даље мушки свет, те је род важан фактор у искуству младих жена у политици.

Моје друго искуство са невладиним сектором било је учествовање у *Erasmus Youth Exchange* пројекту који је реализовала

међународна *CET Platform*-а. *CET Platform* је међународна невладина организација која има своје огранке у више земаља централне и југоисточне Европе, а бави се неформалним образовањем младих. Коришћењем *Erasmus Youth Exchange* фонда креирају се пројекти/семинари у којима учествују млади људи, углавном између 18 и 30 година. Пројекат под називом *Equality Timeline* одржан је од 1. до 9. октобра у Ђакову (Република Хрватска). На пројекту су учествовали млади људи, углавном студенти, из Србије, Хрватске, Грчке, Мађарске, Италије, Пољске и Шведске. Циљ семинара је био да продубимо своје знање о људским правима. Неформално образовање служи се другачијим методима учења, тако да семинар није класично конципиран да има предавања. Уместо предавања, учесници су сами истраживали и презентовали своје закључке остатку групе. На пример, један од задатака је био да сами наведемо нека од људских права, а потом да дискутујемо колико се та права поштују у нашим земљама. Други задатак који ми је остао упечатљив било је осмишљавање свог пројекта. Ту смо добили неопходне информације како се потражују фондови, прави нацрт и шта све треба да обухвати успешно испланиран пројекат. Сматрам да се на тај начин млади полазници обучавају како да буду преносиоци неформалног образовања.

Учествовање на пројекту је било бесплатно, те су нам трошкови пута рефундирани. Међутим, услов за рефундацију је био последњи задатак, који је подразумевао промоцију пројекта. То је значило да сваки полазник мора да направи кратку презентацију о *Erasmus Youth Exchange* фонду и о ономе што смо научили на самом пројекту. Ја сам одлучила да одштампам летке на којима су биле кључне информације о пројекту и затим сам их поделила својим колегама са факултета уз објашњење шта сам све научила и како то можемо да применимо у друштву. Учила сам да се на мом факултету (Филозофски факултет, смер Етнологија и антропологија) јако мало зна о *Erasmus Youth Exchange* програму, али и генерално о томе колико се као млади можемо ангажовати у невладиним организацијама.

С обзиром на то да студирам етнологију и антропологију и добро сам упозната са концептом људских права у Србији и свету, овај пројекат ми није знатно продубио знање. С друге стране, имала сам прилику да радим у мултикултурној и мултинационалној атмосфери, те да разговарам са странцима о њиховим личним искуствима. Такође, када се нађете у таквим условима и ако желите да

имате добру комуникацију, неизбежно примењујете „европске вредности“. Дакле, поштовање другачијег и толеранција су били „природни“ елементи наше интеракције. Када су у питању остали учесници и њихово едукативно искуство, нисам сигурна колико је овај пројекат проширио њихово знање. Поједини су ми чак деловали незаинтересовано. У једном разговору момак пореклом из Пакистана који студира у Мађарској, признао је на пример, да ништа не зна о комунизму и анархизму. Није знао чак ни основне дефиниције. Због тога сам довела у питање његово целокупно разумевање концепта људских права, ако није знао ништа о тако познатој идеологији као што је комунизам. Такође, учила сам да полазници семинара студирају различите области - и природне и друштвене науке. Очекивала сам да ће већина бити „друштвењаци“ и да је пројекат облик „специјализације“. Један од закључака је да се кроз пројекат највише промовишу и примењују вредности, него што се заиста продубљује у анализу тих вредности. Поред тога, кроз разговоре сам закључила да више полазника није много размишљало о ономе што се учи, или није имало потребу да разговара о томе. Сви су се сложили са вредностима које се пропагирају, али даље нису посвећивали пажњу анализи онога што се пропагира. Стога мислим да многе младе људе ови пројекти привлаче не због едукативне сврхе, него забавне. Ово је била одлична прилика да се бесплатно путује, склапате пријатељства и лепо се проведете. Ипак, то не значи да је пројекат неуспешан. Напротив, сматрам да је пројекат изузетно успешан јер су вредности попут толеранције прихваћене и имплементиране у понашање учесника пројекта.

Након пројекта, наставила сам своју сарадњу са ЦЕТ Платформом у Србији, те сам од 25. до 28. новембра помагала у организовању конференције „Европа на прагу“. На конференцији је учествовало око 30 гостију из 15 различитих земаља, а међу њима су били председници општина, омладинских организација и запослени у општинама и другим институцијама. Једна од тема конференције је било промовисање европског идентитета у земљама ван Европске уније. Дакле, попут претходног пројекта и овде су главни актери били млади људи који шире свест о свом европском идентитету и вредностима које дефинишу тај идентитет.

Последња сарадња са невладином организацијом из 2019. године, било је учествовање на семинару „Дијалог за будућност“ који организују Београдски фонд за политичку изузетност и Уједињене

нације. Дијалог за будућност је пројекат сачињен од више семинара у различитим градовима Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Циљ пројекта је подстицање друштвене кохезије и сарадње између земаља Западног Балкана. Ја сам присуствовала на семинару у Кладову, а тема је била оснаживање жена у јавном заговарању и друштвеном ангажовању. У оквиру тродневног семинара имали смо неколико предавања и обуку у јавном заговарању. Предавања су држали лингвисткиња и посланица Скупштине Војводине Маја Седларевић, затим Соња Лихт директорка Београдског фонда за политичку изузетност, психолози, експерти за писање пројекта итд. Посебно ми је пажњу привукло предавање Маје Седларевић о родно-сензитивном језику. Као дипломирана лингвисткиња, врло детаљно и аргументовано је изложила своје ставове о неопходности родно-сензитивног језика у Србији. Приметила сам да је њено предавање било успешно, пошто су девојке са којима сам се дружила почеле да исправљају свој говор сваки пут кад нешто кажу у мушком роду. Поред тога, на семинару смо разговарали о друштвеним проблемима у Србији и како да заговарамо њихово решавање. И у том случају предавање је било опширно и систематско тако да смо добили корисна упутства како да сами започнемо свој пројекат. Сматрам да је овај пројекат био врло успешан и добро организован, те су полазнице стекле адекватну обуку у даљем цивилном ангажовању. Већина учесница семинара биле су девојке у двадесетим и раним тридесетим годинама и већ су имале искуство у раду у невладиним организацијама. Стога, семинар је био намењен особама које су заинтересоване за рад у невладиним организацијама и имају намеру да примене оно што су научиле. Лично, на овом пројекту сам заиста проширила знање и стекла бољу слику о процесу јавног ангажовања. Имали смо задатак да изаберемо један друштвени проблем и онда осмислимо како да се он реши кроз заговарање. Цела симулација је била врло коректна, те сматрам да већина учесница данас може да се опроба у овом послу.

Невладине организације из угла њихових представника

Поред личног ангажовања у невладиним организацијама, одлучила сам да спроведем интервјуе запослених које сам упознала на пројектима. Светлана Стефановић је прва испитаница која је организовала Београдски безбедносни форум, запослена је у Бео-

градском фонду за политичку изузетност и била је једна од организатора Дијалога за будућност. Друге две испитанице, Милица Голубовић и Зорана Миловановић запослене су у Европском покрету, а упознале смо се на Дијалогу за будућност. Стефан Стошић је последњи испитаник, волонтер у ЦЕТ Платформи.

Светлана Стефановић (41) из Београда запослена је у Београдском фонду за политичку изузетност. Каријеру у невладиним организацијама је започела 2002. године када је почела да волонтира у Европском покрету. Затим је у истој организацији добила посао, док у Београдском фонду за политичку изузетност (БФПИ) ради од прошле године. За БФПИ је навела да организација доприноси интеграцији региона и Југоисточне Европе. Један од циљева је да се омогући људима да прошире своја знања и вештине. Поред образовања, организација подстиче дијалог актера, политику одрживог развоја и одговорно учешће у политичког и јавном животу. Већина пројеката су едукативног карактера и циљ је оснаживање цивилног друштва. Посебно се посветила питању родне равноправности и оснаживању жена у друштву. На питање како се одлучила да ради у невладиној организацији, рекла је да је као апсолвенткиња почела да тражи могућности где може да стекне практично знање. Студирала је Факултет политичких наука где је слушала предмет Европски односи. Тада је проф. Самарџић донео књигу коју је објавио Европски покрет у Србији што ју је заинтересовало, те је одлучила да сама истражи ту организацију. Године 2002. се учланила у Европски покрет као волонтер и тамо се упознала са пројектима цивилног друштва. Истакла је да се у Министарству спољних послова јако тешко запошљава тако да је рад у невладиним организацијама било нешто најближе њеним студијама међународних односа. Када се упознала са новим пројектима, схватила је да они могу да створе многе промене које други сектори нису успели. Посебно се заинтересовала за европске интеграције, што је код ње створило још већи ентузијазам. Истакла је да је захваљујући раду на пројектима много научила, сагледала реалност из нових перспектива и стекла нове ставове.

Пројекти на којима ради углавном су се односили на младе, а данас је све више фокусирана на родну равноправност јер је схватила да је то важно питање. У оквиру организације ради на анализама, предлозима и политикама које су значајне за друштво. Пројекти у оквиру Београдског центра за политичку изузетност су бројни,

подстичу рад Зелене посланичке групе, прати се сарадња и дијалог између Београда и Приштине, Лидерски семинар где се окупљају представници различитих сектора (политичари, привредници, итд). Поред тога, Светлана Стефановић организује Београдски безбедносни форум и Дијалог за будућност. Према томе, један од главних циљева организације јесте преношење знања и вештина које ће омогућити друштву да уведе промене набоље. Рад у невладиној организацији је по њој веома инспиративан зато што може да уочи промене. Један од најзначајнијих пројеката „Подели своје знање“ је сама осмислила. Пројекат се односи на оснаживање младих жена на почетку своје каријере тако што им обезбеђују менторке. Пројекат је помогао многим младим девојкама и истакла је да су некадашње менторине постале менторке новим генерацијама и то је оно што јој улива наду и охрабрује да настави рад даље.

Када је уписала факултет желела је да буде амбасадорка, али временом су се њени ставови променили. Схватила је да НВО пружа велику слободу у размишљању и да се уважава креативност. НВО сектор јој је омогућио да путује, упознаје нове људе и побољшава друштво кроз тимски рад који је посебно нагласила. С друге стране, не жели да се политички ангажује нити би радила у државној служби зато што сматра да би њена слобода говора била ограниченија. Сматра да невладине организације доприносе српском друштву у бројним секторима, али се то често не примећује. Један од разлога је што Делегација Европске уније у Србији често не истиче донације и своје пројекте које су уложили у Србији.

У другом делу интервјуа разговарале смо о европским вредностима и разликама између друштва Европске уније и Србије. На самом почетку интервјуа Светлана се изјаснила као Српкиња православне вере. На питање шта за њу представља култура Европске уније и које су њене вредности рекла је да је то била солидарност. Нагласила је „била“. Солидарност Европске уније је значило за њу да су уједињени у различитости, али криза са мигрантима и ковид-19 навело ју је да посумња у истинску солидарност Европе. Те кризе су јој показале да Европска унија има своје мањкавости, али и даље сматра да је битно да негујемо вредности које Европска унија истиче. Друго моје питање односило се на српску културу. Светлана сматра да је у Србији култура на последњем месту, иако култура треба да буде основа свега. То се односи и на понашање, разговор, увођење промена. Истакла је да је Србија богата не само природним него

и културноисторијским богатством, али које нажалост пропада. Највећа разлика између културе и друштва Србије и Европске уније јесте менталитет због другачије прошлости. Када је први пут отишла у другу земљу, схватила је колико је тамо све чисто и како су градови уређени. Није било гурања и поштују се правила, док се у Србији људи често похвале кад нешто прекрше. Такође је истакла да у Србији људи много већу пажњу придају физичком изгледу. Сматра да су највећи друштвени проблеми у Србији небрига о околини, нетолерантност, ограничена слобода говора, дискриминација и насиље над женама, као и често мањкаво образовање. Због тога невладине организације треба да појачају капацитете који ће решавати ове проблеме.

Када је у питању њен однос према учлањењу Србије у Европску унију, сматра да је најбитније да будемо уређена држава. Није потребно класично чланство, колико нам треба промена, реформе и друштвени напредак. Сматра да невладине организације имају утицаја на евроинтеграције Србије, али то је врло нестабилно јер све зависи од тога како ће се држава поставити према неком проблему. НВО може само да предложи, али коначну тачку ставља држава. О невладиним организацијама често круже негативне приче, али се труди да је то недотиче. У шали је рекла да обожава кад јој кажу да је страна плаћеница, иако не поседује ни стан, ни кола тако да рад у невладиним организацијама није профитабилан. Ипак, сав новац који добије за пројекте троши у Србији и на српско друштво тако да себе не сматра „страним плаћеником“. Свесна је свог доприноса и истиче да предрасуде о невладиним организацијама постоје искључиво из незнања.

Следећа испитаница Милица Голубовић (26) ради у Европском покрету у Београду. Европски покрет у Србији је удружење грађана основано 1992. године у Београду. Милица је за организацију рекла да промовише европске вредности, подстиче интеграције, али и да нису сви пројекти директно везани за Европску унију тако да је њихова делатност разноврсна. У Европском покрету ради од маја 2019. године, а за рад у НВО сектору заинтересовала се на другој-трећој години студија међународних односа када је почела да посећају разне семинаре у оквиру факултета. Изабрала је рад у невладиној организацији зато што сматра да у државном сектору нема довољно места за промене. С друге стране, рад у цивилном сектору је далеко флексибилнији и активистичкији, што подстиче

младе људе. Сматра да су невладине организације значајне за друштво зато што остављају траг и уводе уочљиве промене. Раније то није знала, али након што се запослила схватила је колико НВО може да допринесе нацртима нових закона и колико позитивних промена може да се уведе.

Када су у питању пројекти, тренутно ради на пројекту „Подели своје знање”, који је креирала Светлана Стефановић, у сарадњи са ОЕБС-ом, Амбасадом САД-а и Ерсте банком. С обзиром на то да се пројекат бави оснаживањем младих жена, Милица посебно наглашава важност питања родне равноправности. Путем цивилног ангажовања уочила је различите нијансе дискриминације које раније није примећивала. Због тога је овај пројекат значајан јер окупља жене из углавном дискриминисаних или маргинализованих група (живе у руралној средини, припаднице су националних мањина итд). Такође је навела да је пројекат инспиративан зато што већ могу да се уоче промене. На пример, једна од учесница била је Ромкиња која је касније у пројекат укључила другу Ромкињу, те се може уочити како се знање преноси даље и оставља друштвени траг тако што ће припаднице мањинских група бити подстакнуте да развијају своју каријеру. Други пројекат на ком је радила зове се „Различитост нас уједињује”. Програм је намењен младима, а обухвата радионице у више градова Србије (Лесковац, Суботица, Нови Пазар). Један од циљева пројекта је да се активира становништво које иначе не долази до гласа, а то су пре свега млади људи и жене. Поред тога, учествовала је и на пројекту „Промене устава на путу ка Еу”, који се односи на техничке ствари, али организација покрива више области рада. Сматра да су веома значајни пројекти који се односе на административне послове зато што директно олакшавају грађанима одређене послове и резултати су одмах приметни. Све друштвене проблеме које Европски покрет жели да реши, најчешће то чини преко обука, семинара и радионица. Веома је важно да ти семинари буду у различитим градовима како би се знање равномерно ширило по Србији и како би се избегла централизација. Нагласила је да се о појединим стварима често много прича, али да то није довољно све док се не уведе конкретан тренинг.

У разговору о култури и вредностима Европске уније рекла је да су демократија, недискриминација и право гласа најбитније вредности. Ту је направила паралелу са Србијом за коју се каже да је демократска земља, али она мисли да Србија „жонглира” тим

појмом. Недостаци демократије у Србији не односе се само на изборе, него на опште слабо јавно заговарање. Поред тога, код нас се о дискриминацији не говори довољно. Када се реч дискриминација помене најчешће су асоцијације жене и Роми, али сматра да постоје бројни други облици дискриминације које наше друштво занемарује. С друге стране, она не критикује српску културу, него начин на који се држава односи према њој. Изјашњава се као Српкиња православне вере. Сматра да је наша култура дивна, али да не долази до изражаја и највећи је проблем буџет. Европски покрет има Културни форум где се налазе велики уметници и сматра да у српском друштву постоји заинтересованост за културу, али је потребно да се сете тј. потребно је да их нешто активира. Такође је истакла и економски проблем зато што је неопходно промовисати културу, а за то наше институције немају довољан буџет. Када сам је питала шта би променила у Србији у односу на ЕУ, пре свега је издвојила усклађивање буџета и релокацију средстава. Сматра да се због политике често на позиције доводе људи који нису најкомпетентнији, иако имамо изванредан кадар. Закључила је да би систем био функционалнији ако бисмо имали експерте у свакој области. С друге стране, Милица сматра да и Србија и Европска унија имају неке сличне вредности и када млади људи из Србије отпутују у иностранство имају јако добру комуникацију. Највећа разлика је у дисциплини која недостаје српском друштву. Ипак, Србија треба да се учлани у Европску унију зато што је то природно и логично. Географски смо блиски, делимо границе, често путујемо и имали бисмо могућност за бољу сарадњу.

Милица сматра да невладине организације могу да допринесу друштву, али не могу да уводе толико велике промене какве може само држава. Они немају те ресурсе. Међутим, они могу да раде на пројектима који ће се имплементирати на локалу. То су прилике када може да се изађе на терен и разговара са људима о њиховим проблемима и потенцијалним решењима. Без обзира што НВО има мање ресурсе, не би се никада политички ангажовала зато што се политиком не баве политиколози и не би имала с ким да разговара. Сматра да је велики недостатак што не влада култура дијалога и да би узалудно трошила енергију на систем у коме се промене уводе споро. Због тога у невладиним организацијама може много више да се оствари и допринесе у областима које држава превиђа.

Зорана Миловановић (26) такође ради у Европском покрету у Србији. Изјаснила се као Српкиња атеисткиња. У Европском по-

крету се запослила у јануару 2019. године. Пре тога је волонтирала и на тај начин се упознала са радом организације. Као волонтерка се истакла и Покрет јој је после две године понудио посао. Рекла је да је морала прво да размисли зато што се у невладиним организацијама слабо зарађује, али је превагнула жеља за друштвено-корисним ангажовањем. Нагласила је често стереотипе о „страним плаћеницима” зато што су у реалности буџети оскудни и зависе искључиво од пројеката за које добијају новац. Пројекти на којима ради усмерени су на промовисање европских вредности, али и неговање српске културе у оквиру европског миљеа. Поред културе, заинтересована је за унапређење и других домена нашег друштва. Сматра да је социоекономски развој кључан за наше друштво, с обзиром на то да 23% становништва је на ивици сиромаштва. Рад у цивилном сектору је важан за сваку државу без обзира на њен економски положај. Међутим, ако је држава уређена и почива на владавини закона, невладине организације нуде услуге за које држава нема ресурсе, те су извори информација. С друге стране, када су државе неуређене и владају криминал и корупција, тада цивилни сектор постаје критички елемент за опстанак државе и заштиту друштва. Највећи проблем је у томе што владају стереотипи о невладиним организацијама зато што државници контролишу наратив о њима. Оптужују их да сатиру национални идентитет, иако бројне невладине организације пре свега желе да уведу административне реформе и да се боре против криминала. Када је у питању мењање система, навела је да се то чини на два начина: преко локалне самоуправе и преко предлагања закона. Ипак, све зависи од тога како ће државници одреаговати на предлог.

Када су у питању култура и вредности Европске уније, њена прва асоцијација је функционисање државе. Допада јој се што Европска унија негује систем у коме закон важи за све и спроводи се социјална правда. Због тога Србија треба да постане чланица како бисмо се изборили са корупцијом. Свесна је да Европска унија није савршена и да њен систем има мане, али допада јој се жеља за развојем и променама. Не мисли да улазак у Европску унију може да утиче на наш културни идентитет јер се то није десило ни у другим земљама. Треба да задржимо своје особености, али да оне буду мање важне и да се међусобно поштујемо. Дакле, циљ је да разлике не буду више извор конфликта, а Европска унија и јесте настала као антиратни пројекат. Највећи проблем је у страху нашег друштва, а

тај страх је опасан политички инструмент који се користи за стварање отпора према ЕУ. Истакла је да смо петсто година били под Турцима, па ни тада нисмо изгубили свој идентитет. Проблем у српској култури јесто то што се она политизује и наше особености се користе као извор сукоба. Често свој идентитет користимо како бисмо направили разлику у односу на друге. С друге стране, ми имамо неке сличне вредности са остатком Европе. Хришћани смо тако да делимо исте моралне вредности и географски смо блиски. Такође је нагласила друге словенске народе који су Европској унији, што је важно за нашу сарадњу. Поред тога, имамо историју у којој смо много сарађивали и поштовали смо вредности које су у складу са Европском унијом. На пример, устав у 19. веку и школовање младих у Западној Европи, те смо тада били много отворенији за промене него сада. Данас је проблем у Србији системски. Дакле, није само власт у питању него државни систем који омогућава одређене политике. То су пре свега корупција, непотизам, непоштовање закона и сл. Наглашава да је неопходно да се подигне животни стандард и да држава треба да ради у служби грађана.

Зорана не планира да се политички ангажује у Србији зато што је систем веома затворен. Такође сматра да се вероватно не би снашла у таквом систему у коме морате да мислите онако како вам се каже. Недостаје слобода да се више ангажује, те се плаши да у државној служби не би могла да изнесе на политичку агенду ствари које су јако важне. Нагласила је да ако би то била уређена држава која на положаје ставља експерте онда би се укључила у државну службу. За сада је задовољна радом у невладиној организацији јер су пројекти корисни и нада се да доприноси друштву.

Стефан Стошић (21) студира Међународне односе на Факултету политичких наука у Београду и волонтира у ЦЕТ Платформи преко које учествује на *Erasmus Youth Exchange* пројектима. Са радом невладиних организација се упознао 2017. године када је учествовао на пројекту „Пријатељи деце Србије”, а затим ишао на размену у Хрватску. За рад у невладиним организацијама сазнао је преко своје професорке грађанског васпитања. До тада је чуо само стереотипе како то није посао за мушкарце, пере се новац и иза свега стоје преваре. Међутим, након првог волонтирања стекао је другачију слику. Схватио је да невладин сектор итекако уводи друштвене промене, а зарада је врло мала и лаж је да су плаћеници. За рад у невладиним организацијама каже како му веома значи и због тога

што је имао депресивне фазе и помаже му да добије осећај да чини нешто што је корисно. Поред тога, волонтирање му је омогућило да путује, ствара контакте и изгради себе као личност. Волонтирање је врста одскочне даске за даље проналажење посла. Након завршетка студија планира да се запосли у невладиној организацији, а највише би волео да једног дана ради у Уницефу. Такође му се свиђа идеја да настави рад у ЦЕТ платформи као омладински тренер. Да би постао омладински тренер мора да прође одређени курс који се спроводи на нивоу Европске уније, али је истакао да је веома скупо.

Сматра да су невладине организације важне за српско друштво зато што могу да уведу промене које држава занемарује. То се односи на подизање свести о екологији, спречавање дискриминације, промовисање толеранције, грађанских права и демократије. Посебно је нагласио екологију о којој је развио свест тек на пројектима неформалног образовања. На тим пројектима је научио много више него у школи и сада посебно обраћа пажњу на пластику и рециклажу. Поред тога, постао је много толерантнији и ослободио се стереотипа о Хрватима и Албанцима.

У разговору о култури Европске уније рекао је да не верује у европски идентитет. Сматра да његова култура и менталитет не могу да се пореде са менталитетом особе која живи у Хелсинкију. Свестан је да не деле исте вредности зато што су културе веома удаљене. Ипак, допада му се што Европска унија ради на повезивању различитости и што нас учи да придајемо мањи значај тим разликама. Свако има право на своју културу, али неопходно је да се међусобно уважавамо. Сматра да Србија није много другачија од Европске уније и да већ делимо многе вредности. Нпр, нисмо расисти. С друге стране, нагласио је да није исто бити толерантан некоме из северне Немачке и нама који смо не тако давно имали рат. Главна мана Србије је лош образовни систем који затим вуче друге проблеме. Због тога жели да Србија постане део Европске уније како бисмо боље уредили држави. Свестан је да Европска унија има мане и ту је истакао Мађарску и Пољску и њихов однос према мигрантима. С друге стране, Европска унија даје много више могућности и олакшава живот. Захваљујући њеним фондовима имао је прилику да путује по Европи и научи много „за дабе“.

Поред класичног волонтирања, Стефан је учествовао на осам *Erasmus Youth Exchange* пројеката у Хрватској, Србији и Немачкој. На тим пројектима је највише учио о европским вредностима, екологији

и предузетништву. У питању је неформално образовање тако да су у групама само истраживали вредности и друштвене проблеме, те на крају међусобно поредили своје земље. Пројекти су били забавни и истакао је путовања и дружења, али такође је морално сазревао и сваки пут би стекао нове увиде у друштвене проблеме.

Захваљујући позитивном волонтерском искуству нема намеру да се једног дана политички ангажује зато што је највећи проблем у могућности да се уведу конкретне промене. Државна служба је веома затворена и често је неопходно страначко опредељење, а то му посебно смета. Такође сматра да држава често приказује невладине организације у негативном светлу, иако је већина пројеката друштвено-корисна. Жеља да сарађује са Европском унијом га не чини страним плаћеником, али су људи лоше информисани. Такође, Европска унија не утиче на његов национални идентитет, нити ће се икада осећати мање Србином. С друге стране, допада му се осећај да је Европљанин и држављанин Западног Балкана. На тај начин, где год да је на Балкану осећа се као код куће.

Невладине организације као средство преношења културних политика Европске уније

Сва четири испитаника навела су да својим радом теже промовисању европских вредности и европског идентитета. Према томе, у овом случају европска културна политика се не намеће држави споља од стране страних државника, него долази изнутра преко локалног становништва које је својевољно усвојило европске вредности. Основна јединица преношења европске политике су пројекти које пишу невладине организације. Већина пројеката су едукацијски и обухватају семинаре и радионице, али постоје и пројекти јавног заговарања којим се предлажу нови закони и реформе. На основу тога можемо закључити да Европска унија финансира пројекте на два поља. Прво поље је структурно и односи се на помоћ држави и локалној самоуправи кроз донације и предлоге нових закона. Кроз такву помоћ држави се нуди нови политички образац и систем по узору на Европску унију. Поред тога, помогањем појединцима мења се слика Европске уније у очима друштва, те се индиректно преносе европске вредности. Друго поље је едукација која обухвата неформално образовање младих,

семинаре и радионице. На тај начин директно се промовишу европске вредности и идентитет који се усађује младој популацији. Једна испитаница је истакла да је рад усмерен на младе зато што су они будући доносиоци одлука. Стога, директним радом са младима ствара се будућа генерација која ће имати изграђен европски идентитет и водиће проевропску политику.

Иако делује да се европеизација спроводи споља, невладине организације су пример како се реформа спроводи изнутра. Спољни фактор су пре свега финансије које омогућавају пројекте, међутим, сва четири испитаника су истакла „флексибилност” коју доноси рад у невладиним организацијама. Иако пројекте финансира Европска унија, многи програми немају директну везу с њом него се баве решавањем горућих друштвених проблема које НВО сектор сам уочава. Нпр, администрација је издвојена као један од проблема, али то је системски проблем који не мора бити политизован. Поред тога, значајно је што невладине организације највише раде на локалу и на тај начин допиру до индивидуа. Један од начина да се реши државни проблем јесте тако што се мења свест младих који ће у будућности бити доносиоци одлука.

Стереотипи су међу најчешћим препрекама са којима се сусрећу цивилна удружења. Понекад те стереотипе подржава и сама власт, а понекад су производ незнања и друштвене пасивности према информисању. Ако је доминантан дискурс групе антинво и антиевропски, покушај увођења новог дискурса може изазвати друштвени отпор и још већу затвореност групе. С друге стране, директан рад са индивидуама омогућава да појединци сами рационализују свој однос према Европској унији и цивилном сектору. Другим речима, нуђењем помоћи на локалном нивоу и рад са индивидуама омогућава сваком појединцу да сагледа другу страну Европске уније. Ово је врло спор процес, али на тај начин се дискурс уводи изнутра дифузијом идеја. Испитаници су навели да је чест случај да појединци са којима су радили касније уводе своје пријатеље и познанике у рад невладиних организација.

Када сам започела истраживање, моја основна хипотеза је била да су невладине организације средство увођења нових културних политика. Те културне политике се односе на нове друштвене вредности као што су толеранција, демократија, недискриминација итд. Због тога сам очекивала да ће већина испитаника причати о културним разликама између Србије и Европске уније. Међутим,

жеља за евроинтеграцијом није производ културних преференција и фаворизовања европских вредности, него је производ фаворизације другачијег политичког и државног система. Вредност као што је толеранција се не доводи у питање. Два испитаника су истакла да то и јесу српске вредности, те њихов српски идентитет није предмет промена. Стога промене нису усмерене на српски идентитет и културу, него на образовни систем, администрацију и високу стопу организованог криминала.

С друге стране, поставља се питање колико је њихов однос према Европској унији формиран критичким мишљењем. Ниједан од испитаника није довео у питање исправност европских вредности. Међутим, довели су у питање спровођење тих вредности у Европској унији. Према томе, они некритички усвајају вредносн систем Европске уније, али се критички односи према Европској унији. Када је у питању неформално образовање, свако образовање је процес увођења појединца у одређени дискурс. Међутим, у случају *Erasmus Youth Exchange* програма, Стефан је показао освешћеност у том процесу. Нпр, у разговору није довео у питање вредности, али је схватио да оно што се учи на пројектима често се касније не репродукује. Исти Албанци са којима се дружио и причао о поштовању су неколико дана после пројекта славили на друштвеним мрежама почетак бомбардовања Југославије. Према томе, европске вредности се испољавају само у одређеним ситуацијама. До активације система европских вредности долази када се појединци налазе у мултинационалној средини и то је основно средство функционалне комуникације. Међутим, када се индивидуе крећу у хомогеној средини, вредности попут толеранције губе своју функцију, те се гасе. Процес контекстуалног активирања и деактивирања вредносног система има смисла, ако узмемо у обзир да је Европска унија настала као антиратни покрет. Толеранција је неопходна, ако имате кога да толеришете. Међутим, ако се нађете у етнички „чистој” или на други начин хомогеној заједници, стечена вредност нема потребу за применом. Према томе, пример нетолеранције коју је Стефан уочио не значи да европске вредности нису успешно пренесене на те Албанце, него су се вратили у средину у којој то више није потребно. Дакле, питање је да ли би се тако опходили да су у њиховом друштву били и други житељи Балкана. С друге стране, у милитетничкој заједници као што је Европска уније толеранција има неопходну функцију одржавања друштвеног система.

Европска унија и акултурација

Када причамо о преношењу културних политика, неизбежно је питање културног и националног идентитет. Највећи анимозитет према невладиним организацијама долази од страха да се тако угрожава национални идентитет. Историјски гледано, западноевропска колонизација Африке, Азије и Јужне Америке је најбољи пример наметања једне културе другој култури. Због тога свака сарадња са Западном Европом која је економски и војно надмоћна може изазвати сумњу у њену добронамерност. Саша Недељковић објашњава да страх увек подразумева нека знања и предрасуде (Nedeljković, 2011: 103). У неформалним разговорима са пријатељима више пута сам чула да Европску унију називају колонијалном силом. Стога сматрам да су та знања о колонијалистичкој историји Западне Европе могући извор предрасуда о евроинтеграцији и организацијама које су проевропске. Какав је то страх? Страх такође може бити конструктиван и представља врсту опрезности, али и деструктиван (Nedeljković, 2011: 103). Ако узмемо у обзир да је Србија релативно мала земља и економски неразвијена, опрезност према сарадњи са било којом другом супериорном земљом захтева неки вид опрезности. На исти тај начин и присталице Европске уније износе сумње према добронамерности Русије, која је такође некада била империјална сила. Ипак, кључно је истаћи да страх није базиран на реалности, него је представа о реалности. Поред тога, страх подразумева поседовање неке вредности и могућности да се она изгуби (Nedeljković, 2011: 104). Српски национални идентитет представља једну од најистакнутијих вредности српског друштва, стога је и оправдан страх од губитка те вредности. Ипак, и даље остаје питање да ли је у реалности тај страх оправдан, а то је оно на шта ћу покушати да одговорим.

Разумевање процеса културних промена зависи од нашег разумевања концепта културе. У раним антрополошким изучавањима културе, култура се замишљала као временски стабилна омеђена целина. Међутим, Мелвил Херсковиц (1895-1963) одбацио је концепт културе као утврђене целине и сматра да је промена саставни део сваке културе. Ако бисмо рекли да је култура непромењива и да су њени припадници конзервативни, онда би људи били попут „пасивних аутомата”. До промена долази, само што настају и реакције на њих. У већини случајева често се јавља отпор,

али Делијеж објашњава да „отпори нису дати једном заувек, али имају функцију психолошких фактора, фактора средине и историје” (Delijež, 2012: 305-306).

Културна промена може да има два правца. Према првом правцу она долази изнутра и то су изуми и откривања. Други правац чине спољашњи фактори преко којих долази до дифузије и позајмљивања културних одлика. У случају рада невладиних организација очигледно је да се културне политике Европске уније позајмљују и шире на српско друштво, али остаје питање шта се дешава након дифузије. Да би објаснио последице културне дифузије, Херсковиц је увео концепт „акултурације” коју објашњава на следећи начин:

„Акултурација подразумева феномене који произлазе из директног и трајног контакта између група појединаца, представника различитих култура, са каснијим променама у почетним културним типовима једне или обе групе” (Delijež, 2012: 307).

Делијеж у анализи Херсковицевог појма акултурације наглашава да су ретке културе које су нестале након додира са другом групом. Шта више, комуникација између различитих култура и позајмљивање идеја је вишевековни и универзални феномен који не мења основне специфичности појединих култура (Delijež, 2012: 307).

У случају невладиних организација, сва четири испитаника су се изјаснила као Срби, а њих троје су рекли да су православне вере. Ниједан од испитаника није рекао да повезивање са Европском уније утиче на њихов српски идентитет. Стефан је истакао да је свестан да постоје културне разлике и да се то тешко мења. Такође су навели да чланство у Европској унији неће утицати на наше коришћење српског језика, нити се тако нешто десило у некој другој земљи. Швеђани су остали Швеђани, а Немци су и даље Немци. Према томе, из разговора са испитаницима сам закључила да културне политике које се „позајмљују” из Европске уније суштински не мењају специфичности и осебености нашег друштва. Главна промена је у нашем односу према другима, тј. рад на толеранцији и социјалној правди.

Концепт „акултурације” потиче из класичне теоријске антропологије, али сматрам да може да објасни како се одређене културе додирују и како настају селективне промене. С друге стране, однос између Србије и Европске уније је сложенији зато што су на

заједничком континенту и деле фундаменталне основе својих култура (демократија, јудеохришћански морал, владавина права, итд). Из угла испитаника српска култура није другачија од европске, али главна мана српског друштва је у слабој примени вредности које већ сами поседујемо. Стефан је нагласио да ми нисмо другачији, док је Зорана поменула модерност српског друштва у 19. веку. Према томе, тешко је рећи да се уводе културне промене, ако су те културне одлике већ постојале у нашем друштву само што су већ неко време „успаване”.

Без обзира на сличности и разлике између културе Европске уније и Србије, чињеница је да се наше културе све више приближавају и међусобно комуницирају. Захваљујући медијима и интернету грађанин Србије може бити потпуно у току са дешавањима у Немачкој, и обрнуто. То зближавање света без обзира на географску удаљеност и политику је последица глобализације и можемо закључити да је глобализација омогућила да се културне политике Европске уније лакше преносе на српско друштво. За глобализацију се најчешће помисли да је то процес стапања и брисања граница, али Ападурај сматра да она не води културној хомогенизацији (Ападурај, 2011: 27). Шта више, културе не треба да се гледају као затворене целине, него о њима треба да размишљамо као о „нечем суштински исцепканом, нечем без еуклидовских граница, структура или правилности” (Ападурај, 2011: 75). Ако бисмо применили ова два става према култури и глобализацији на рад невладиних организација, могли бисмо да закључимо да глобализацијски процеси не морају да хомогенизују и стопе српску културу са културом Европске уније. С друге стране, култура Европске уније и култура Србије нису нужно две затворене целине него токови који су у одређеним моментима преплићу, а у другим моментима разилазе.

На крају желела бих да се вратим на почетну хипотезу која посматра невладине организације као средство спровођења културних политика Европске уније. У српском друштву су устаљени стереотипи и теорије о страним плаћеницима и невладиним организацијама као инструментима моћника Европске уније. У свом истраживању желела сам да покажем како невладине организације заиста утичу на спровођење одређених политика Европске уније, али припаднике тих организација не смемо да посматрамо као пасивне роботе које је Европска унија испрограмирала. Велики

део истраживања сам посветила интервјуима зато што сматрам да се кроз изјаве испитаника могу закључити моменти њиховог рационалног избора и критичког мишљења.

У основи питања о пасивности запослених у невладиним организацијама је проблем супротстављеног односа између друштвене структуре, идеологије и учесника (*agency*). Теорија рационалног избора наглашава учесника и његов доживљај друштвених односа. Како би се разумеле одлуке појединаца, Рејмон Будон је заступао методолошки индивидуализам, а то значи да „друштвени односи нису одређени некаквим тотализујућим законима, већ понашањем које је рационално и које зависи од одређених контекста” (Bošković, 2014:58). Будон је нагласио да иако посматрачима-научницима нека активност може деловати ирационално, актери имају своје разлоге у које верују и помоћу којих објашњавају своје понашање. Према томе, уколико појединац усвоји нека веровања или вредности зато што има чврсте аргументе, он ће пожелети да и други заступају исте идеје (Boudon, 2013: 40). Овакво објашњење процеса усвајања вредности може да се примени и на однос невладиних организација према ширењу европских културних вредности у српском друштву. Испитаници са којима са разговарала били су свесни својих социополитичких активности и последица које оне доносе. Сва четири испитаника су навела конкретне аргументе због чега заговарају европске интеграције Србије, а највећи нагласак је био на економским погодностима које би Србија стекла у Еу. С обзиром на то да они своју веру у европске културне вредности темеље на прорачунатим економским, социјалним и политичким разлозима, можемо да закључимо да њихова наклоњеност Европској унији није пасивно усвајање нове идеологије него рационалан процес који их даље подстиче на ширење европских идеја у друштву.

Теорија рационалног избора је широк појам тако да обухвата више варијанти. Међу првим варијантама је утилитаристичка теорија која наглашава интерес и корист коју појединци добијају приликом одређених активности. Када су у питању невладине организације, оне свесно уочавају предности које имају у сарадњи са Европском унијом. Те предности и користи не морају нужно бити индивидуалне у виду личног профита, него су у интересу шире заједнице (родна једнакост, новац за социјално угрожене групе итд) (Boudon, 2013:41-42).

Будон је међу теорије рационалног избора уврстио и функционалистичку теорију која се такође може применити на случај цивилног

сектора и европских интеграција Србије. Функционалност одређеног система може бити кључан разлог за одлучивање појединца што значи да ће индивидуе дати подршку одређеном систему уколико су проценили да је тај систем одржив и да испуњава њихове захтеве (Boudon, 2013:43). У контексту невладиних организација, сва четири испитаника су нагласила добро организован политички, социјални, законодавни и економски систем Европске уније, те да би желели да се српска државна управа организује по угледу на европску управу. И у овом случају, припадници невладиних организација

Теорија рационалног избора има своја ограничења, те свакако овом проблему можемо да приступимо из више перспектива. Људско понашање је слојевито те у себи садржи социјалне, психолошке, али и неуробиолошке моменте. Прихватање одређене идеологије значи усвајање идеја унутар којих појединци размишљају, а у случају невладиних организација то је размишљање унутар европског система вредности, ипак припадници цивилног сектора рационално доносе изборе који су у складу са њиховим најбољим интересима. Другим речима, иако су усвојили европске вредности, они их самостално примењују тако што сами уочавају друштвене проблеме у Србији и одлучују да их решавају. На основу разговора са испитаницима закључила сам они искрено верују у вредности које заступају, али имају и снажно критичко мишљење које им омогућава да сами управљају својим радом, те нису пасивна оруђа Европске уније.

Закључак

Истраживање је показало да невладине организације представљају стабилан мост између друштва Србије и Европске уније. Пројекти анализираних организација креирани су према узору на политике Европске уније и циљ им је да унесу одређене реформе у српску државу, политику и културу. Међутим, иако те организације активно реализују пројекте, заговарају законе и сарађују са локалним самоуправама, коначна одлука зависи од државе. Дакле, без обзира на ангажовање НВО сектора, моћ доношења политичких одлука је у рукама државе. С друге стране, невладине организације активно комуницирају са друштвом, а пре свега са омладином, и кроз разне семинаре и радионице повезују српску заједницу са европском. То

се односи на програме неформалног образовања преко којих млади могу да путују у иностранство, затим курсеве о јавном заговарању и семинаре о европском идентитету и вредностима.

Након што сам објаснила методе невладиних организација у преношењу европских културних политика, покушала сам да одговорим и на питање и проблем страха према раду невладиних организација. Главне предрасуде почивају на страху о културној хомогенизацији у губљењу српског националног идентитета. Међутим, разговори са припадницима невладиних организација су показали да нико од њих није изгубио свој национални и етнички идентитет, нити жели да то да промени. У пракси се показало да НВО сектор заиста може да уведе одређене промене које циљају само одређене аспекте српског друштва и државе, док је основа српске културе и идентитета непромењена и неугрожена. Главне културне промене су подизање свести о вредностима као што су толеранција, демократија, владавина закона, еколошка освешћеност, недискриминација, социјална правда и тд. Циљ друштвеног „освешћивања” је спречавања конфликта заснованог на културној и етничкој различности и боље решавање свих друштвених неправди и дискриминације мањинских група. Други тип промена на којима раде невладине организације односе се на државу и администрацију. То су углавном техничка питања која се решавају како би се грађанима олакшало искуство сарађивања са државом (нпр. дигитализација података).

Моје искуство са испитаницима и радом у невладиним организацијама навело ме је да закључим да њихова улога није пасивна и да је рад врло флексибилан. Европска унија неагресивно промовише своје културне политике и то на начин да локално становништво може да прилагоди нове вредности свом социокултурном контексту. Другим речима, суштинско је усвајање основних европских вредности, али појединци имају велику слободу да пројекте прилагођавају друштвеним проблемима које сматрају значајним.

Пре него што сам ступила у контакт са невладиним организацијама, о њима сам чула искључиво стереотипе и негативне наративе. У медијима сам ретко наилазила на промоције њихових пројеката. Тек након што сам сама почела да истражујем открила сам нови свет друштвеног активизма ван државног сектора. Дакле, цивилно друштво такође има снагу и капацитет да ствара друштвене промене које могу бити подједнако важне као и оне које долазе из „система“.

Литература:

Anastasakis, Othon. 2005. The Europeanization of the Balkans. *The Brown Journal of Foreign Affairs* 12 (1): 77-88.

Ападурaj, Ардžун. 2011. *Kultura i globalizacija*. Beograd: XX Vek.

Bornman, Džon i Nik Fauler. 2010. Evropeizacija. *Treći program* 145, I: 38-68.

Boudon, Raymond. 2013. *The Origin of Values. Sociology and Philosophy of Beliefs*. Transaction Publishers.

Bošković, Aleksandar. 2014. Sociolog koji nije bio ovde: racionalnost, antropologija i Raymond Boudon. *Antropologija* 14 (2): 53-69.

Brujić, Marija. 2016. *Европеизација у Србију почетком XX века. Антрополошка анализа социокултурних промена у периоду евроинтеграција*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.

Delijež, Rober. 2012. *Istorija antropologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Gaćanović, Ivana. 2009. *Problem evropskog identiteta. Uvod u antropologiju Evropske unije*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Srpski genealoški centar.

Nedeljković, Saša. 2011. *Kultura i nasilje: pojmovi i paradigme*. Beograd: Baštinik.

Ribić, Vladimir. 2006. Ujedinjena Evropa: ekonomske, obrazovne i političke integracije. *Etnoantropološki problemi* 1 (1): 61-80.

Milica Stjepanović

**The work of non-governmental organizations
in Serbia as a means of implementation
of European cultural/public policies**

Abstract: In this article, the ways in which civil society functions and exercises its goal of implementing EU cultural/public policies in Serbian society are analyzed. The study is based on ethnographic fieldwork which includes interviews with the NGO employees. Besides that, I carried out participation-and-observation method by taking part in NGO's activities, in order to gain a better insight into their work. The main goal of this study was to understand how members of the civil society perceive their role in the European integration of Serbia, what were the effects of their work in the process of europeanization of Serbian society and to what level Serbian cultural identity is being changed by accepting EU cultural/public policies. By using the Raymond Boudon's theory of rational choice, and the concept of acculturation by Melville Herskovits, I explain the rational aspects of the cooperation between NGO sector and European Union. Considering that implementation of EU cultural/public policies was found rationally founded, I conclude that by accepting new cultural elements civil society members still wouldn't change their core Serbian cultural identity, but rather upgrade it with new cultural values.

Key words: European integrations of Serbia, cultural policy, NGOs, rational choice, acculturation